

ander er nog niet aan denkt. Ik herinner mij alle gebeurtenissen van 1848/49 uit het lezen van het *Handelsblad* uit die jaren. Als men mij, toen ik nog een kleine jongen was, vroeg: Wat moet je worden? — dan antwoordde ik: Advocaat... maar ik dacht er ook al heel vroeg bij: en lid van de Tweede Kamer. Niet minister. Een minister was voor mijn verbeelding werkelijk een dienaar van den Koning en ik had een afkeer van dienen, al was mijn meester een Koning.

„Nu weet u zoo ongeveer onder welken invloed ik opgroeide. Ik werd geboren den 17^{en} Februari 1837. Van 1849 tot '54 ging op de Latijnsche school te Hoogezand. Dr. L. Dikema was daar mijn docent en aan hem heb ik werkelijk aangename herinneringen.

„Daarna heb ik te Groningen gestudeerd, gelukkig zonder professoren die grooten invloed op mij konden uitoefenen.... Als cursussen die eenigen invloed gehad hebben zou ik alleen dien van professor Philipse noemen die mij heel goed de beginselen van het Romeinsche recht heeft geleerd, en dien van prof. Faure over handelsrecht. Maar overigens ben ik autodidact geworden door afwezigheid van professoren tijdens eene zeer langdurige vacature en door een prijsvraag door professor Vissering uitgeschreven over de Waarde. Dat was de aanleiding tot mijn economische studiën. Het was dan ook het eenige vak waarvan ik behoorlijk wat wist toen ik promoveerde op een dissertatie over de Waarde, een geschrift dat nu nog wel eens wordt aangehaald.

„Toen ben ik advocaat geworden en heb een paar jaren les gegeven aan de landhuishoudkundige school. Van dien tijd dagteekenen ook mijne filosofische studiën met Straatman. Van dezen heb ik veel geprofiteerd. Ik zei hem eens: Ik heb nu alles van economie bestudeerd, maar ik denk: Als ik iemand ontmoet die filosofie kent, dan zal ik mij gevoelen als in een gevecht, waarin mijne tegenpartij een verder dragend wapen heeft dan ik. — En hij antwoordde: Juist op dat punt voel ik mij gekomen in de theologie.... Daarop hebben wij samen filosofie bestudeerd maar terwijl ik er alleen door kon winnen, was het voor hem, als predikant, maar betrekkelijk goed: Hij filosofeerde zich eindelijk de kerk uit.

„Ook Dr. Jorissen, nu in de Transvaal, nam een tijdlang aan onze studiën deel, met hetzelfde gevolg.

„Mij kostten zij eene voor mijn leeftijd hooge betrekking in de Mennistenwereld, het lidmaatschap van het curatorium van het Amsterdamsche Athenaeum....”

„Hebt u niet veel vrienden en kennissen of familieleden van u verwijderd door uw lateren ommekeer op geestelijk gebied?”

— „Neen.... och neen, er ontstond wel wat wrijving maar ik heb er niemand door verloren. Het was een zeer liberale kring waarin ik was opgevoed; de individueele vrijheid werd er geëerbiedigd. Eens, herinner ik mij, zocht mijn vader de gelegenheid om mij zijn twijfel te kennen te geven, of ik niet door de lectuur van Schopenhauer mij in eene verkeerde richting bewoog. Ik antwoordde met de vraag, welken invloed hij in zijn jeugd zou hebben toegekend aan dergelijke opmerkingen van mijn grootvader.... waarop na eenig